

ΗΛΙΑΣ ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ

Πετρώνουν
τα Δάκρυά μας;

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΖΗΤΗ
Θεσσαλονίκη 2008

Η μάνα η γιαγιά μου, αυτός ο θηλυκός πάνθηρας, με δύναμη ψυχής και ατσαλένιο κορμί, άντεξε ογδόντα και πάνω χρόνια περνώντας μέσα από συμπληγάδες και τρικυμίες. Έζησε μες στη φτώχεια και το διαρκές πένθος. Δούλευε ακατάπαυτα, πεισματικά παλεύοντας την ανέχεια. Πόσα καλοκαίρια δεν μαζέψαμε μαζί στάχια στα χωριά του κάμπου! Ακόμα και τον τάφο της κόρης της, της μάνας μου, τον έσκαψε η ίδια μαζί με τον παπά, τον παππού μου απ' την μεριά του πατέρα μου.

Τάχα γινόταν αλλιώς; Τότε ερήμωσε η περιοχή. Απ' τους άντρες της φαμελιάς μας άλλοι πέσανε στις ρεματιές του Κόζιακα¹, άλλοι κυνηγημένοι άδραξαν τα βουνά της Πίνδου ή πήραν το δρόμο για τα ξερονήσια. Άλλοι περνούσαν τα σύνορα της πατρίδας για τις χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ, για να μην καταλήξουν στην εξορία και σε άλλους εξευτελισμούς: πολλοί μάλιστα δεν επέστρεψαν πίσω.

Μου μιλούσε συχνά γι' αυτά η γιαγιά μου, η Βγενιώ, ακόμα κι όταν τριαντάρισα, έχοντας το μικρό μου γιο στα γόνατά της. Η φωνή της καταστάλαζε στην ψυχή μου. Πάντα απορούσα σχολιάζοντας στερεότυπες φράσεις που άκουγα απ' το στόμα της.

1. Κόζιακας: βουνό, ένα κομμάτι της Πίνδου.

– Γιατί, γιαγιά, παραπονιέσαι και λες συχνά «ας όφεται η καταραμένη φτώχεια»;

– Αχ, Λιάχο μου, έτσι με προσφωνούσε πάντα, η πείνα βγάζει μάτια. Είχα εννιά στόματα να θρέψω -έντεκα με μένα και τον παππού σου. Πέτρα και πουρνάρι ο τόπος, με κράνα κι αγριόμηλα. Μια κατσίκα πόσο γάλα να' χει; Πόσα κατσίκια να κάνει; Και μια φορά, Λιάχο μου, αμάρτησα! Έκλεψα!

Στη δήλωσή της έμεινα άναυδος. Δε γνώριζα κάτι τέτοιο.

– Τι έκλεψες δηλαδή;

Νύχτα περνούσε το κοπάδι με τα γίδια. Εγώ κρυμμένη στην πουρναριά άρπαξα ένα ζωντανό, το γκούρλωσα². Το πήγα σπίτι, το' γδαρα, το ξεκοίλιασα και το' βάλσα στη γάστρα. Το πρωί που ξύπνησαν τα παιδιά μου, περίμεναν κάτι να φάνε. Εγώ όλο χαρά τους σπρώχνω το ταψί γεμάτο κρέας και λίγη μπομπότα³. Δεν μπορώ να σου πω τι είδα. Όρθια κοιτούσα μόνο. Δεν έφαγα· όμως χόρτασα. Αμάρτησα όμως. Μεγάλο τ' όνομά Του! Ας με σχωρέσει!

Της ζήτησα να μου πει κι άλλα.

– Άμα, Λιάχο μου, δεν ήταν η φτώχεια, δεν πάντρευα τη Ρήνα μου στο Γοργογύρι. Ο πατέρας σου, ο Θανάσης, είχε μεγάλη φαμίλια, ήταν και μεγαλύτερος απ' τη μάνα σου! Αλλά όμορφος άντρας και την αγαπούσε! Όλο «Ρούσα μου» και «Ρούσα μου», φώναζε τη μάνα σου!

– Τα' χουμε ξαναπεί αυτά, γιαγιά... προσπάθησα να τη διακόψω, να μη στενοχωρηθεί αναπολώντας τα παλιά· με πρόλαβε αμέσως, σαν να μην μίλησα καθόλου.

– Ήρθαν όμως κι εκείνα τα καταραμένα χρόνια... Αλλιώς θα' ταν τα πράγματα. Έτσι δεχτήκαμε το προξενιό, να φεύγαμε όλοι από κει· δεν μπορούσαμε να βλέπουμε τα σπλά-

2. γκουρλώνω: πνίγω.

3. η μπομπότα: ψωμί από καλαμπόκι.

χνα μας να πεινούν, να πετάγονται στον ύπνο τους, να φωνάζουν «ψωμί, μάνα, ψωμί!». Πόσες φορές δεν πέρασα τον Τύμπανο⁴ με χιόνι ως τον αφαλό, ζαλικωμένη⁵ με είκοσι οκάδες πότε στάρι πότε καλαμπόκι! Και δεκαπέντε ώρες μες στα βουνά απ' το Μουζάκι⁶ μέχρι το χωριό μας, τις Καρυές, που λένε τώρα. Έτσι είπαμε του προξενητή να πάει το χαμπέρι στο Γοργογύρι...κατέληξε σκουπίζοντας τα μάτια με τη μαύρη τσίπα⁷ που φορούσε στο κεφάλι της.

Και πράγματι, έτσι είχε γίνει, όπως μου αφηγούνταν συγχινημένη.



Ο προξενητής από τα Άγραφα, απ' τις Καρυές της Αργιθέας, αγκομαχώντας ανέβαινε τον Τύμπανο με τα πόδια. Θεριστής μήνας του 1943. Ήθελε να πάει τα χαρίκια, όπως χαρακτηριστικά λέγανε, στο παπαδοπαίδι πίσω στο Γοργογύρι Τρικάλων. Θα επέστρεφε όμως καβάλα σε μουλάρι. Αυτό θα ήταν η αμοιβή του για το αίσιο τέλος του προξενιού.

Η συμφωνία με το ζευγάρι, το Λάμπρο και την Ευγενία, που θα έδιναν τη Ρήνα τους, τη μάνα μου, προϋπέθετε όλη η οικογένεια να μεταφερθεί στο Γοργογύρι. Έτσι θα επιβίωναν εκείνα τα χρόνια της πείνας όλοι. Παρόλο που δεν πάτησε γερμανική μπότα στα χωριά των Αγράφων, ωστόσο ο χάρος της πείνας θέριζε αδίστακτα με το δρεπάνι του ζωές.

Ο παππούς μου, ο πατέρας του πατέρα μου, του Θανάση,

-
4. ο Τύμπανος: βουνό των Αγράφων, απότομο σε ύψος, άγριο.
 5. ζαλικώνομαι: φορτώνομαι στην πλάτη κάποιο δεμάτι ή τσουβάλι για μεταφορά.
 6. Μουζάκι: κωμόπολη του νομού Καρδίτσας στους πρόποδες των Αγράφων. Κέντρο αγοράς για όλα τα χωριά της Αργιθέας.
 7. τσίπα: μαντήλι.

ήταν παπάς και στο χωριό είχαν δρυστέλλες, μαντάνια και κτήματα στον κάμπο. Για την εποχή νοούνταν σε καλή οικονομική κατάσταση. Είχαν και σόι με δύναμη και φωνή στο Γοργογύρι.

Πέτυχε το προξενιό, αν και ο πατέρας μου ήταν πολύ μεγαλύτερος σε ηλικία από τη δεκαεπταχρονη τότε μάνα μου· επιπλέον ήδη είχε κάνει δυο γάμους.

Απ' τον πρώτο γάμο είχε ένα γιο, τον Κώστα, τότε περίπου δεκαεπτά χρονών. Αυτός αργότερα, το 1943, όταν η μπότα του κατακτητή σάρωνε τα πάντα, πήρε ενεργό μέρος στην αντίσταση, στην ΕΠ.Ο.Ν. Όμως είχε τραγικό τέλος. Τον κρέμασαν οι Γερμανοί Απρίλη μήνα του 1944 μαζί με άλλα τέσσερα παλικάρια στην πλατεία των Τρικάλων. Κουκουλοφόροι έστησαν την αγχόνη. Κάποιου του κόπηκε η θηλιά κι έπεσε στο χώμα.

Σαστίσανε οι Γερμανοί -ίσως θα' θελαν να του χαρίσουν τη ζωή, σύμφωνα με τον άγραφο νόμο. Με νεύρα και κάνοντας νοήματα οι κουκουλοφόροι ξανά στήσανε θηλιά και εξόντωσαν το παλικάρι. Ύστερα από σαράντα πενήντα χρόνια αξιώθηκαν να αναγνωρίσουν τη θυσία τους. Βρήκαν έναν πελεκητή να λαξεύσει την πέτρα και χάραξαν τα ονόματά τους. Στήθηκε το μνημείο που υπάρχει και σήμερα.

Απ' το δεύτερο γάμο του επίσης, είχε ένα γιο και τρεις κόρες από επτά ως δεκαπέντε ετών, ετεροθαλή μου αδέρφια, που μεγάλωσαν μέσα στην ορφάνια. Ωστόσο το σόι του πατέρα μου, τα αδέρφια του, μπήκαν στην αντίσταση· η μεγάλη του κόρη, η Όλγα, και η ανιψιά του, η συνονόματή της, φυλακίστηκαν ως πολιτικές κρατούμενες με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας. Την ίδια τύχη είχαν και οι τρεις γιοι του παππού και της γιαγιάς.

Το Γοργογύρι ήταν ένα πανέμορφο χωριό με γάργαρα νερά, πολύ πράσινο, δρυστέλλες, μαντάνια και κτήματα στον κάμπο. Ωστόσο, στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, και όχι μόνο, αυτός ο τόπος ταλαιπωρήθηκε. Το δάκρυ, το αίμα

ανάβρουζε άφθονο. Μάλιστα χαρακτηριστικά τότε η περιοχή αποκαλούνταν «κόκκινο χωριό». Περάσανε από κει πολλοί καπεταναίοι: ο Ζέρβας, ο Βελουχιώτης και άλλοι στα χρόνια της Αντίστασης και του Εμφύλιου σπαραγμού.

Οι οικογένειες του πατέρα και του παππού μου πλήρωσαν πολλά: φυλακίσεις στα ξερονήσια, διώξεις, κακοποιήσεις. Αυτοί και άλλοι πολλοί ανήκαν στην πλευρά των «ηττημένων». Μετά το γερμανοϊταλικό πόλεμο, ο Εμφύλιος ήταν σε πλήρη εξέλιξη για περίπου τρία χρόνια. Αγριότητες, φονικά, βιασμοί γυναικών, σφαγές και απ' τις δυο «αντίπαλες» παρατάξεις. Όταν η ζυγαριά άρχισε να γέρνει προς την πλευρά των «νικητών», οι κυβερνώντες της εποχής πρόσταζαν τους υποτακτικούς τους δίνοντας συγκεκριμένες εντολές. «Όπου περνάτε, να αφήνετε πίσω σας στάχτη, αποκαΐδια». Παντού ο πολιτικός-κοινωνικός διχασμός ήταν πλέον φανερός.

Στο μεταξύ, μέσα στο πέτρινο «αρχοντικό» προσπαθούσε η μάνα μου να χτίσει και να ρυθμίσει το δικό της σπιτικό. Δεν άργησε ν' αποκτήσει μέσα σε τρία χρόνια και τα δικά της παιδιά: τρεις γιους. Μπόρεσε και να στηρίξει την οικογένεια που ήδη βρήκε.

Ένα πρωί τρεις καβαλαραίοι ξεπέζεψαν και με αγριότητα μπήκαν στην αυλή του σπιτιού μας. Ο ένας με βαρβαρότητα με άρπαξε κι ακούμπησε ένα μαχαίρι στο λαιμό μου, απειλώντας τη μάνα μου πως θα μ' έσφαζε σαν τραγί, αν δε μαρτυρούσε πού κρυβόταν ο πατέρας μου. Ο δεύτερος έμεινε ψυχρός και αδιάφορος και ο τρίτος της ομάδας, που ήταν επικεφαλής, εξοργισμένος, τον πλησίασε ορμητικά και τον χτύπησε με μπουνιές και κλωτσιές.

– Εδώ δεν ήρθαμε, για να σφάξουμε παιδιά και να τρομοκρατήσουμε μάνες! Τσακίσου στ' άλογο να φύγουμε! τον πρόσταξε.

Εκείνος πειθάρχησε κι έφυγαν. Λίγες μέρες μετά η μάνα μου δεν μπόρεσε να ξεπεράσει τον τρόπο που έζησε· την πρόδωσε η καρδιά της. Από σπαραγμό ψυχής, όπως λέμε σήμερα το έμφραγμα, έφυγε· είκοσι τριών χρονών μας άφησε...

Ο «αρχηγός» ήμουν εγώ, τριών χρονών και κάτι· δύο χρονών ο «υπαρχηγός»· τρίτος κι αχρόνιστος ακόμα, ο «υποδεκανέας». Όμως υιοθετήθηκαν από οικογένειες τ' αδέρφια μου, σε αντίθεση με μένα που έζησα με τη γιαγιά και τον παππού. Σε ώρες πικρής χαράς και κρυφής αναλαμπής μου τα 'λεγε η γιαγιά.

Μερικούς μήνες μετά το χαμό της μάνας, δύο άνθρωποι στάθηκαν έξω απ' το σπίτι μας. Λίγο πριν ξεσπάσει το μεγάλο κακό, κάποιοι γείτονες τους άκουσαν να λένε: «Να, αυτό είναι το σπίτι του συμμορίτη». Η γιαγιά δεν τους πρόσεξε, δεν τους πρόλαβε το μάτι της. Μόνο στη μύτη τη χτύπησε μυρωδιά από πετρέλαιο κι η φωτιά τράνευγε προτού προλάβει καν ν' αναρωτηθεί. Οι φλόγες γλύφανε ακαριαία τους τοίχους και τα δοκάρια της στέγης. Στρίγγλισε η μάνα η γιαγιά μ' έψαξε σαν τρελή, μ' άρπαξε και μ' έβγαλε έξω. Άνθρωπος άλλος στο σπίτι δε βρισκόταν εκείνη την ώρα, όμως από τα πράγματα δε σώθηκε τίποτα. Στεκόμασταν ανήμποροι να το βλέπουμε να καταρρέει μέσα σ' έναν εκκωφαντικό θόρυβο. Η γιαγιά σκούπιζε τα μάτια της απ' τα δάκρυα και την κάπνα με το 'να χέρι και με τ' άλλο κρατούσε το κεφάλι μου μες την ποδιά της.

Όταν έκαψαν το σπίτι μας, ο πατέρας ήταν στο βουνό. Έτσι σκορπίστηκε η οικογένεια στους τέσσερις ανέμους. Τα ετεροθαλή μου αδέρφια μεταφέρθηκαν στην Αθήνα. Ο παππούς κι η γιαγιά μάζεψαν τα παιδιά και την ορφάνια τους, και μετακινήθηκαν στα χωριά του κάμπου, φάχνοντας πότε εδώ και πότε εκεί για στέγη.

Πάνω απ' όλους όμως για μένα πλέον υπήρχε η μάνα η γιαγιά μου. Ζητιάνεψε και «έκλεψε», γιατί είχε μεγάλη φαμίλια που έπρεπε να επιβιώσει. Ο πρώτος γιος της, ο θείος μου, ο Γρηγόρης, εξαφανίστηκε δίχως να μάθουμε ποτέ τι έγινε. Κανείς δεν ξέρει ακόμα πώς χάθηκε στη συμφορά του έθνους. Δεν μπόρεσε η γιαγιά να έχει κάπου ένα σταυρό να κλαίει και να παρακαλά να' ναι ανάλαφρο το χώμα που θα σκέπαζε το γιο της.

Ρώτησε, παρακάλεσε, έφαξε. Δεν άφησε ρεματιά για ρεματιά. Άλλοι δυο γιοι της, ο Γιάννης και ο Κώστας, ήταν στη φυλακή, στη Μακρόνησο και στη Γιούρα⁸. Τα άλλα παιδιά, ο Βάγιος, ο Λιάκος, ο Παύλος, η Θοδώρα κι η Γεωργία ήταν σε εφηβική ηλικία. Είχε κι εμάς, τρία ορφανά, με λίγο ψωμί και γάλα να μας θρέφει.

Τον θυμάμαι σαν να τον βλέπω μπροστά μου και τον παππού μου. Δε μίλαγε, δεν έβλεπες το δάκρυ του συχνά· μονάχα που τα βογκητά μες στις νύχτες ακούγονταν βαριά μέσα απ' τις λυγαριές. Ήταν τσοπάνης στη Φήκη στην εκκλησία του Αι-Νικόλα. Και στο φαγητό πάντα η καλόγρια Μαρία και ο παπα-Γιώργης έβαζαν πάντα κάτι παραπάνω, για να περισσέψει και για μένα. Πολλές φορές με είχανε μαζί τους ν' ανάβω τα καντήλια στο ναό, όμως εγώ φοβόμουνα μονάχος μου να μείνω εκεί μέσα.

Το βράδυ σαν γύριζε στο σπίτι, αντάμωναν οι πόνοι. Σε πλίθινο οντά ζούσαν πέντε-έξι νοματαίοι. Με μια φωτιά από βρεγμένα ξύλα, μ' ένα καντήλι που' καιγε στου μπουχαριού⁹ την άκρη. Στην άλλη γωνιά ήμουν εγώ, πάντα στην πρώτη θέση. Πάσχιζαν να με ζεστάνουν, όμως εγώ κρύωνα. Δεν ήθελα

8. η Γιούρα: νησάκι στις Σποράδες

9. μπουχαριό: μπουχαρί- το σημερινό τζάκι.

να κοιμηθώ· ήθελα να τους ακούω να μιλούν, να βγει και το δικό μου δάκρυ να απορώ και να ρωτώ, όπως ρωτώ ακόμα.

– Μην κλαις, γιαγιούλα μου. Σήκω, παππού, να κοιμηθούμε. Αύριο θα πιάσω κοσύβια¹⁰. Θα πιάσω και κυργιάρες¹¹, θα τα φτιάξουμε με τραχανά λίγο να ζεσταθούμε. Και μην ξεχάσεις, βρε παππού, μια φούρκα από λυγαριά να φτιάξω τη σφεντόνα! Και αύριο στο σχολείο θα' χω σαν φαγητό το ψωμότυρο που μου' φερεις.

– Δε φτάνει, είναι λίγο, αποκρίθηκε με παράπονο σκεπτικός ο γέροντας.

– Φτάνει, παππού. Σ' ευχαριστώ!



Πλάι στο χωριό, τον Παραπόταμο, που παλιότερα ονομαζόταν Τσαγαλί, σ' ένα κελί της εκκλησίας του Άι Αντώνη, υπήρχε ένας στενόμακρος χώρος που δεν είχε μπουχαριό, παρά μόνο ένα παράθυρο πολύ ψηλά απ' όπου μπορούσες να παρατηρείς τον ουρανό. Τη μέρα έμπαινε λίγο αχνό φως. Το βράδυ σκοτεινιά. Ένα καντήλι πετρέλαιο έκαιγε. Θυμάμαι ακόμα τη μυρωδιά που μου' φερνε εμετό.

Κοιμόμουν εκεί αγκαλιά με τον παππού και τη γιαγιά. Πού και πού χανόταν η γιαγιά μου για δουλειές. Πότε μπορμπολογούσε¹² ρόκες καλαμπόκι και ξερά φασόλια, πότε μάζευε στάχυα. Κι όταν θα γίνονταν κάποιες οκάδες, θα κρατούσε λίγα και για το χειμώνα. Θα πουλούσε κάποια ποσότητα να πάρει λίγη ζάχαρη, κάποια τσίπα και κανένα σκού-

10. το κοσύβι: κότσυφας, πουλί κατάμαυρο.

11. κυργιάρες: πουλιά στο ίδιο μέγεθος με το κοτσύφι, σταχτί το χρώμα τους

12. μπορμπολογώ: συλλέγω μετά τη συγκομιδή τα υπόλοιπα από μια μεγάλη ποσότητα γεωργικής παραγωγής.

τινο ρούχο του παππού. Και πάντα κάτι για μένα.

Δεν ήμασταν τσιγγάνοι, παρόλο που περιφερόμασταν σε διάφορες περιοχές. «Καταδιωκόμενη» οικογένεια μας λέγαμε. Και αυτό με πείραζε, αν και δεν ήξερα τι σήμαινε. Πεντάχρονος ήμουν τότε.

Κάθε πρωί ήμουν ακουμπισμένος στο τηλεγραφόξυλο δίπλα στο σπίτι της κυρά-Λέφενας. Στα χέρια κρατούσα αδειανό το κύπελλό μου. Στεκόμουν υπομονετικά περιμένοντας να αρχίσει εκείνη να αρμέγει τη γελάδα. Έπαιρνα το πρώτο κύπελλο. Το βράδυ το ίδιο.

Πολύ συχνά λοιπόν έχανα τη γιαγιά μου. Δε μάζευε στάχια, καλαμπόκια. Ήταν χειμώνας πια. Αναρωτιόμουν πού μπορεί να πήγαινε. Επέστρεφε στο σπίτι το απόγευμα. Δε φαινότανε όμως καλά. Μπορούσα εύκολα να διακρίνω τις διαθέσεις της. Με έπαιρνε στην αγκαλιά της· στο στήθος της έβρισκα χαρά και σιγουριά. Δεν ήθελα με κανέναν τρόπο να κλάψει.

Την άλλη μέρα το ίδιο βιολί. Θα έλειπε πάλι. Έτσι έπαιρνα τις ρούγες των σπιτιών με τη σειρά. Είχε μάθει το χωριό το ιστορικό της οικογένειάς μας. Άλλοι με κοίταζαν με στοργικά μάτια, άλλοι με το ύφος του «νικητή». Δεν μπορούσα να ερμηνεύσω τότε αυτά τα βλέμματα.

Με τον καιρό ξεχώρισα τις φαμίλιες που μου δείχνανε στοργή. Τριγυρνούσα λοιπόν στις ρούγες εκείνες, περιμένοντας με υπομονή να βγει η νοικοκυρά απ' τη σάλα να με δει. Κάτι θα είχε στο χέρι της να μου προσφέρει.

Ωστόσο απ' τον Παραπόταμο, το χωριό που διαμέναμε τότε, άρχισε μέσα μου να δημιουργείται ένας πανικός, μια αναζήτηση και πολλά αναπάντητα ερωτήματα. Γιατί; Πώς; Πότε; Πού; Ποιοι;

Αρκετές οικογένειες μας στηρίξαν, κάποιες όμως θα ήθελαν να φύγουμε απ' τα μέρη τους. Μας απόδιωχναν με τον

τρόπο τους. Κάτι τέτοιο άκουσα να φιθυρίζουν ο παππούς και η γιαγιά.

– Πρέπει να ψάξω, Λάμπρε, να βρω άλλο χωριό. εδώ υπάρχει πρόβλημα· δε μας θέλουν κάποιои.

Ο παππούς την άκουγε· δε μιλούσε. Τέτοιου είδους αποφάσεις τις έπαιρνε πάντα η γιαγιά. Ο παππούς ακολουθούσε. Έτσι ένα πρωινό μαζέψαμε τα υπάρχοντά μας. Δυο τρεις σακούλες με κουρελούδες και τραγίσια χράμια¹³, την κατσαρόλα, το τηγάνι τα φορτώθηκε ο παππούς και η γιαγιά· εγώ πήγαινα από κοντά αγκαλιά με το γατάκι μας. Πού ήταν το άλλο το χωριό; Έμοιαζε μακρινό το ταξίδι.



Η εέ μου, τι κρύο ήταν αυτό! Τα γόνατά μου ήταν γυμνά, η φούστα μου κοντή. Δε θυμάμαι τι παπούτσια φορούσα. Σίγουρα θα ήταν τσαρούχια ή γαλότσες καουτσούκ· με τα τσιρέπια¹⁴ κάτω απ' το γόνατο κι εκείνα τα τσιρεπόσχονα¹⁵ –πάντα το ένα ήταν λυμένο– σέρνονταν πίσω μου στη λάσπη. Κάποια στιγμή βρέθηκα μπροστά, το πάτησε ο παππούς.

Γλίστρησα· το πέσιμο ήταν δυνατό. Βρέθηκα μπρούμυτα στο παγωμένο χώμα. Μάτωσαν οι παλάμες μου. Έχασα το τσιρεπόσχονο. Με σήκωσε η γιαγιά μου και χουχούλιαζε τα χέρια μου. Έκλαιγα. Το γατάκι τρομοκρατήθηκε.

– Σώπα, αεροποράκι μου. Μην κλαις. Σε λίγο θα φτάσουμε, θ' ανάψουμε φωτιά, λίγο να ζεσταθούμε. Θα φτιάξουμε κοφίδια¹⁶ με τραχανά.

13. το χράμι: χαλί, στρωσίδι.

14. το τσιρέπι: κάλτσα πλεχτή μέχρι κάτω απ' το γόνατο.

15. το τσιρεπόσχονο: σκοινί με το οποίο έδεναν την κάλτσα-τσιρέπι.

16. το κοφίδι: μικρό κομμάτι κρέας.

Σαν το άκουσα αυτό, μου' φυγε ο πόνος. Κάπου είχε πάει η γιαγιά και της δώσαν λίγα κοφίδια. Ποια ρούγα¹⁷ ήταν αυτή που είχε τόση απλοχεριά;

Μετά από μισή ώρα περίπου φτάσαμε τελικά στο μικρό χωριό, στη Λιλή¹⁸. Χωρίς να ρωτήσουμε, πήγαμε στην κυρά-Καλύβαινα. Τα είχαν συμφωνήσει με τη γιαγιά. Είχε κόψει τη «βίλα» της στη μέση σ' ένα πλίθινο οντά, χωρισμένο με πλεγμένη λυγαριά.

Μπήκαμε μέσα. Το πάτωμα χωμάτινο ήταν παλαμισμένο με βουνιά¹⁹. Σε μια γωνιά, ευτυχώς, είχε κάποιο μπουχαριό. Το άναψε γρήγορα η γιαγιά με ξερή βουνιά και λίγα προσανάμματα, που μας έδωσε η κυρά Καλύβαινα: έβαλε τη γαβάθα στη φωτιά να φτιάξει κοφίδια με τραχανά. Το λάδι σπάνιο στο φαγητό. Ευτυχώς θα ήταν λιπαρό το χοιρινό.

Η γιαγιά με τον παππού κανόνισαν με τους συγχωριανούς να εργαστούν σαν βοσκοί. Θα' ταν στο κοπάδι του χωριού. Το κάθε σπίτι είχε μια γελάδα για το γάλα και κάποιοι είχαν άλογο, για να οργώνουν τα χωράφια τους: όλα αυτά μαζί αποτελούσαν ένα κοπάδι από πενήντα-εξήντα κεφάλια. Ήθελαν φύλακες βοσκούς. Έτσι ρογιάστηκαν²⁰ για έξι μήνες. Θα έπαιρναν στον αλωνισμό κάποιες οκάδες στάρι.

Κάθε σπίτι με τη σειρά μας έδινε το φαγητό το μεσημέρι. Εγώ χαιρόμουν μαζί με τη γιαγιά και τον παππού. Τους συνόδευα στη βοσκή. Αγαπούσα βέβαια τα άλογα, αλλά δεν τα πλησίαζα. Στις αγελάδες πήγαινα σιμά: μου άρεσαν τα μεγάλα αθώα μάτια τους. Θαύμαζα τα μοσχαράκια που γεν-

17. η ρούγα: αυλή.

18. η Λιλή: χωριό της περιοχής- πήρε το όνομά του από μια παλιά αρχόντισσα που είχε πολλά κτήματα εκεί.

19. βουνιά: τα κόπρανα της αγελάδας ζυμωμένα με άχυρο -χρησίμευε για το δυνάμωμα και τη διάρκεια της φωτιάς.

20. ρογιάζομαι: εργάζομαι σε κοπάδι επ' αμοιβή.

νούσαν και με πόση στοργή τα μεγάλωναν.

Με τις ώρες, με τις μέρες τα γλύφανε, τα χτενίζανε με τη γλώσσα τους, μέχρι να στυλωθούν στα πόδια τους. Και κείνο το βύζαγμα τους στα μαστάρια της γελάδας με πόσο καμάρι! Η μάνα τους στεκόταν ακίνητη, αφοσιωμένη. Μόνο την ουρά της κούναγε τότε δεξιά τότε αριστερά.

– Γιαγιά, θέλω να πάω κι εγώ στο άλλο το βυζί να βυζάξω, όπως το μοσχαρακι· αφού έχει κι άλλα βυζιά, απαιτούσα με αφέλεια μια μέρα από κείνες που ακολουθούσα τη γιαγιά μου.

– Αχ, αεροποράκι μου! Πώς με κάνεις και γελώ! Δε γίνεται αυτό! είπε και σήκωσε τη μαγκούρα της να γυρίσει στο κοπάδι το άλογο που πήγε δίπλα στο σπαρμένο χωράφι.

Οι νύχτες ήταν κρύες τότε. Σ' ένα μονοκόμματο αχυρένιο στρώμα πλαγιάζαμε όλοι μαζί. Όμως δεν αποχωριζόμουν το γατάκι μου, ένα πανέξυπνο, πανέμορφο ζώακι, που η γιαγιά το βάφτισε «Τσιώνα». Τις νύχτες κι αυτό πλάι στο προσκεφάλι μου. Μεγάλωνε κι έκλαιγε μαζί μου με το γλυκό του γουργουρητό.



Κάπως έτσι πέραγε ο καιρός. Πότε με καυτό καλοκαίρι, πότε με βαρύ χειμώνα. Αν χιόνιζε, χοροπηδούσα απ' τη χαρά μου κι ας ήταν δύσκολα για μας. Είχε παγωνιές, τα κρύσταλλα απ' τα κεραμίδια ακούμπαγαν στο χώμα. Οι δρόμοι οι χωματένιοι μεταμορφώνονταν σε παγοδρόμια κι άλλοτε η λάσπη έφτανε λίγο πιο κάτω από το γόνα.

Αφού μείναμε στην κυρά- Καλύβαινα λιγότερο από χρόνο, η γιαγιά βρήκε εκεί κοντά μια άλλη καλή οικογένεια, που είχε ένα χώρο πιο συμμαζεμένο για κατοίκηση. Στο σπίτι του κυρ-Θανάση, του αγροφύλακα, μετακομίσαμε στο

τάκα-τάκα. Όμως λίγο παραμείναμε κι εκεί. Η γιαγιά ολοένα έψαχνε για κάτι καλύτερο.

Δίπλα απ' τον κυρ-Θανάση, σε απόσταση εκατό μέτρων, ζούσε μια οικογένεια, της κυρά-Μινέλινας. Ήταν ένας χώρος πιο μεγάλος, πιο ζεστός· είχε και παράθυρο. Κάτω απ' αυτό ήταν τοποθετημένο ένα ξύλινο κρεβάτι με αχυρένιο στρώμα. Με την «Τσιώνα» αμέσως εκεί θρονιάσαμε. Τις νύχτες βλέπαμε έξω στο δρόμο. Πεταγόμενα ανήσυχος να δω αν χιονίζει. Ήταν λίγο δύσκολο να δεις έξω απ' τα θαμπά τζάμια. Αλλά τα δυνατά παιδικά μάτια όλο και κάτι ξεχώριζαν.

Η θεία Μινέλινα, έτσι μου είπαν να την αποκαλώ, είχε δυο κόρες. Η μια όσο εγώ, στα πέντε έξι. Η άλλη θαρρώ στα δώδεκα, γλυκιά, όμορφη, με φεγγαρένιο πρόσωπο και καλλίγραμμο κορμί. Κι ας φορούσαμε τα πιο φτωχικά ρούχα της εποχής, σκουτιά²¹, τσιρέπια, σε μουντά χρώματα, μαύρο και μπλε.

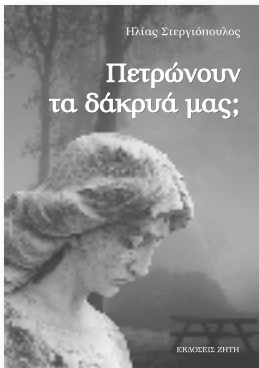
Με τον καιρό άρχισα να ντρέπομαι που φορούσα φούστα. Θαύμαζα πολύ αυτή την άλλη κόρη με το φεγγαρένιο πρόσωπο που την έλεγαν Αντωνία. Το καστανό βλέμμα της σε ατένιζε ευθέως μες στα μάτια με καλοσύνη και χαμόγελο. Διψούσε, ήθελε ν' ακούσει, ήθελε να μιλήσει. Δεν είχε όμως αυτή τη δυνατότητα η καημένη ήταν μουγκή.

Ο άντρας της θείας Μινέλινας δε ζούσε μαζί τους. Κάτι άκουγα για ένα μακρινό νησί. Μες στο χωριό το κουβεντιάζανε. Άλλοι έλεγαν πως έκανε κακό κι άλλοι πως ήταν άδικος ο εγκλεισμός του στη φυλακή. Ήξερα πως πολέμησε τους Γερμανούς. Πού ήταν το κακό; Δεν καταλάβαινα τι σήμαινε πολιτικός κρατούμενος.



21. το σκουτί ή σκούτινο: υφαντό που γίνεται η επεξεργασία του στον αργαλειό και μετά στο μαντάκι, για να αποκτήσει πυκνότητα .

Κριτικές



Για το πρώτο μυθιστόρημα
του Ηλία Στεργιόπουλου,
«Πετρώνουν τα δάκρυά μας;»
(Εκδόσεις Ζήτη, 2008)

Φώτης Κουβέλης, βουλευτής:

Ο Ηλίας Στεργιόπουλος με λόγο απλό και απέριτο, αλλά και παλλόμενο από τη συγκίνηση που προκαλούν τα όσα διηγείται, καταθέτει ένα σημαντικό λογοτεχνικό έργο. (Μυθ)ιστορεί μια ολόκληρη περίοδο του τόπου, του δικού μας πολύπαθου τόπου, με ειλικρινή αναφορά στον άνθρωπο που λεηλάτησαν τα γεγονότα και οι σκληρές συνθήκες της εποχής.

«Πετρώνουν τα δάκρυά μας;» διερωτάται ο συγγραφέας. Ο ίδιος όμως δίνει την απάντηση. Απάντηση σεμνή με σεβασμό «στων ανθρώπων τα βάσανα»: δεν πετρώνουν. Κυλάνε για να ποτίζουν τη μνήμη. Όχι τη μνήμη της εκδίκησης, αλλά εκείνη που τροφοδοτεί τον αγώνα για καλύτερες ημέρες.

Ελευθερία Μπέλμπα, φιλόλογος-ποιήτρια:

Το μυθιστόρημα αυτό αποτελεί μια προσωπική μαρτυρία του συγγραφέα για τα βιώματα που αφορούν παραστάσεις από την εποχή του Εμφυλίου πολέμου και τις μετέπειτα δεκαετίες που ακολουθούν ίσαμε σήμερα. Η ατόφια γραφή, η ζωντάνια και η γλαφυρότητα ξεπηδούν από μια πηγαία έκφραση πολύ κοντά στον προφορικό λαϊκό λόγο, χωρίς εσκεμμένα επιτηδεύματα, με απλότητα και λιτότητα στη διατύπωση. Το βιβλίο είναι απόσταγμα ηθικού και κοινωνικού προβληματισμού χωρίς να προδίδει την καθαρή γλώσσα που μιλάει ευθέως στη συνείδηση του αναγνώστη. Είναι μια παραπομπή στη σημασία της οικογένειας και του αγώνα να επιβιώσει ο άνθρωπος πέρα από κάθε αντιξοότητα. Ο έρωτας κυριαρχεί ως ζωοδότρα δύναμη ζωής.

Αγγελική Κώστα, φιλόλογος-συγγραφέας:

Με το πρώτο του μυθιστόρημα, «Πετρώνουν τα δάκρυά μας;», Εκδόσεις Ζήτη, ο Ηλίας Στεργιόπουλος μάς δίνει σαφή δείγματα ενός πηγαίου συγγραφικού ταλέντου, μιας ιδιαίτερης ικανότητας να μεταστοιχειώνει μια προσωπική ιστορία σε λογοτεχνικό έργο. Μέσα στις σελίδες του παρακολουθούμε την πορεία ενός ανθρώπου που περπατάει παράλληλα με τα τελευταία εξήντα χρόνια της νεώτερης ελληνικής ιστορίας, που χώνεται ενίοτε μες στους κυλίνδρους της και παρασύρεται απ' το στροβίλισμά τους, που άλλοτε δείχνει εντελώς αδύναμος να ξεφύγει κι άλλοτε το παλεύει με όλες του τις δυνάμεις. «Καταραμένος όποιος γεννήθηκε σ' ενδιαφέρουσα εποχή», λέει ένα κινεζικό ρητό, κι ο Λιάκος, ο κεντρικός ήρωας του μυθιστορήματος, μοιάζει να κουβαλάει πάνω του αυτή την κατάρα, πότε σα βαριά αποσκευή και πότε σα φορτίο ευάγκαλο.

Ο εμφύλιος σπαραγμός, ο παραλογισμός του μίσους, ο διχασμός μες στην ψυχή του ίδιου του Λιάκου, η προσπάθειά του να στρώσει τη ζωή του σε μια γραμμή, τα χτυπήματα της μοίρας, η οποία δε γνωρίζει ούτε μέτρο ούτε αφεντικό, όλα αυτά είναι τα συστατικά της ιστορίας και της αφήγησης, μαζί με τη λιτή γλώσσα, που παρασύρει τον αναγνώστη να μη κλείσει το βιβλίο παρά μόνο στην τελευταία του σελίδα.

Στο μυθιστόρημα αυτό, άλλωστε, το ατομικό βίωμα βγαίνει απ' τα στενά του όρια, γίνεται καθολικό. Το βιβλίο δεν αποτελεί επ' ουδενί μια προσωπική ιστορία με περιορισμένο ενδιαφέρον. Είναι μια ιστορία που αγγίζει τον καθένα, μια ιστορία όπου όλοι μπορούν να ανακαλύψουν ένα κομμάτι είτε δικό τους είτε της οικογενειακής τους ιστορίας. Κι ο τίτλος ως ερώτημα. «Πετρώνουν τα δάκρυά μας;» πλανάται σ' όλη τη διάρκεια της ανάγνωσης. Για να απαντήσει κανείς, δεν έχει παρά να διαβάσει το βιβλίο.

Βάιος Φασούλας, πρόεδρος της ΕΕΛΣΠΗ-συγγραφέας:

Γνώρισα τον Ηλία Στεργιόπουλο μέσα και από μια άλλη διάσταση όταν με το πρώτο λογοτεχνικό έργο του «Πετρώνουν τα δάκρυά μας;» (Εκδόσεις Ζήτη, 2008) όχι μόνο γοήτευσε και εντυπωσίασε με την αφτιασίδωτη γραφή του, αλλά στη σημερινή εποχή μας, η προσπάθεια καταγραφής γεγονότων που επισκίασαν την Ελλάδα, το θάρρος και η τόλμη του να ξεσκεπάσει το παρασκήνιο του παράλογου θεάτρου του Εμφυλίου Πολέμου φέρνοντας στην επιφάνεια το μεγάλο δράμα της τότε εποχής, είναι παραπάνω από βέβαιο ότι στην ιστορία μας καταγράφεται ως μια επιπλέον δραματική μαρτυρία της τότε πέτρινης εποχής.

Επίσης, είναι βέβαιο ότι, ιδιαίτερα, το Τρικαλινό πνευματι-

κό ανθοκήπιο αλλά και πέρα αυτού, εμπλουτίζεται με την πηγαία αντιπαράθεση των τότε γεγονότων και τις παραστάσεις που μέσα από την συναρπαστική γραφίδα του, ζωντανεύουν, αντλώντας ο αναγνώστης εικόνες, βιώματα και εμπειρίες που θα μείνουν ανεξίτηλες στη μνήμη του.

Ελπίζω το επόμενο έργο του να εμπλουτίσει ακόμα περισσότερο το λογοτεχνικό παζλ με εμπειρίες, απαραίτητες για τη «σύγχρονη» εποχή μας· μιας εποχής ενός αλλοτινού παράλογου θεάτρου.

Τρίκαλα, Μάιος 2009

Γιάννης Κεμανίδης,

δάσκαλος πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης-αρθρογράφος:

Ο Ηλίας Στεργιόπουλος είναι η «αποκάλυψη» της απλής, απέριπτης, ήρεμης παράθεσης των γεγονότων, όπως αυτός τα βίωσε, στην τρυφερή του ηλικία.

Ένας άνθρωπος που τελείωσε με αφάνταστες δυσκολίες το Δημοτικό σχολείο –όπως εξάλλου όλα σχεδόν τα παιδιά της γενιάς του, αυτά τα έρημα πουλιά του εμφυλίου και συνέχισε τις «σπουδές» του σ' ένα από τα σωφρονιστήρια της Φρειδερίκης, στην Πτολεμαΐδα, δεν έχει, ασφαλώς, τα εφόδια για μια περίτεχνη-εκλεπτυσμένη λογοτεχνική γραφή. Όλα, όμως, αυτά τα μείον αντισταθμίζονται από μια καρδιά γεμάτη ευαισθησία και μια συνείδηση μεγαλειώδους λήθης, που κερδίζει την εκτίμηση του αναγνώστη. Εντυπωσιάζει η απουσία του πάθους και του μίσους για τους θύτες της ζωής του, τους φυσικούς αυτουργούς του φόνου της μητέρας του και της εξορίας του πατέρα. Του βίαιου χωρισμού του από τα δύο φυσικά του αδέρφια, που τα γνωρίζει σε μεγάλη, πλέον, ηλικία. Της ακραίας δυστυχίας της ζωής του.

Το βιβλίο του «Πετρώνουν τα δάκρυά μας;» θυμίζει το «Ένα παιδί μετράει τ'άστρα», του Μ. Λουντέμη. Εδώ ο Λιάκος –στη θέση του Μέλιου– μετράει τον πόνο!

Εγώ θα την τιτλοφορούσα: «η σφεντόνα»! Η σφεντόνα του Λιάκου, που δε σημαδεύει κοτσύφια και κυργιάρες, που έπιανε με βρόχια, αλλά στέλνει πέτρες σε μια, περίπου απροσδιόριστη γι'αυτόν, μοίρα κακιά και σε αυτές, πάντοτε γυρίζουν και χτυπούν τον ίδιο και την οικογένειά του.